

Till försvar av Luther och hans häftigt kritiserade bok *Om judarna och deras lögner*

av Ruth Magnusson Davis

Innehåll:

- Översikt: Luthers bok och judarnas andliga landsförvisning
- Hur Franklin Sherman fördömer Luther
- Definitionen av antisemitism; Luther vänder sig emot etnocentriska fördomar
- Luthers kritik av judisk religion och kultur är inte grundad i världsliga fördomar
- Luthers rekommendationer till myndigheterna
- Vad Luther säger och hur man rättvist ska bedöma det
- Vad Luther inte säger, och vad vi borde säga
- En närmare granskning av Franklin Shermans fotnoter och kommentarer
- Där Sherman har rätt, även om han själv inte håller med
- Luther dömer människor opartiskt
- Luther får sista ordet

Denna artikel är skriven till försvar av Martin Luther mot de anklagelser om antisemitism som har riktats mot honom, särskilt i samband med hans bok *Om judarna och deras lögner*. Jag kommer att strukturera mitt försvar kring de anklagelser som Franklin Sherman framförde i sin introduktion till *Om judarna och deras lögner*, som finns i volym 47 av Concordia Publishing House serie *Luther's Works*.¹ Sherman var redaktör för *Om judarna och deras lögner* och han reviderade i hög grad den ursprungliga engelska översättningen.² I sin introduktion framförde han de värsta möjliga anklagelser om vidskepelse, hat och intolerans mot Luther och fördömde helt och hållet hans bok.

Jag kommer att visa att Luther inte var antisemit, att han istället bedömde det judiska folket efter samma måttstock som han tillämpade på andra. Visst var (och är) judarnas omständigheter annorlunda än andras. De har en unik historia som kräver särskilda överväganden. Framför allt är de det folk inför vilket Gud valde för att uppenbara sin lag och profetiorna om den kommande Messias. De var också, som profeterna förutsade, det folk som förkastade och korsfäste Messias, och de har lidit mycket under århundradena sedan dess. Men Luther drevs inte av hat eller intolerans mot dem; vi kommer att se att han bad för dem. Hans bekymmer och överväganden gällde opartiskt alla människor och styrdes av omständigheterna och Guds ord. Han drevs endast av sin kärlek till Kristus och Guds ord. Han förtjänar ett eftertänksamt försvar – även om världen inte kommer att förstå, eftersom den inte delar hans kärlek.

Översikt: Luthers bok och judarnas andliga landsförvisning

De "lögner" som Luther behandlar i sin bok *Om judarna och deras lögner* handlar om Skriften och profetiorna, historien, judiska anspråk på att vara Guds folk baserat på etnicitet och omskärelse, samt vad Luther kallade "lögner om personer". De senare var lögner om Jesus, Maria, kristna och hedningar – "sådana som", menade Luther, "djävulen använder när han inte

¹ Hänvisningar till *Om judarna och deras lögner* är till volym 47 av den amerikanska utgåvan av serien *Luther's Works* av Concordia Publishing House.

² Jag har genomgående antagit att Sherman är författare till inledningen av *Om judarna och deras lögner*. Han listas som redaktör för volym 47, och hans initialer står efter förordet till den volymen; dock finns det inga initialer efter inledningen till *Om judarna och deras lögner*. Martin H. Bertram var den ursprungliga översättaren av *Om judarna och deras lögner*, men Sherman ledde en omfattande översyn av hans arbete (förord s xi; se även fotnot 6 nedan). För en biografi om Sherman, se fotnot 5.

kan angripa läran... smutskastning, fördömelse och ren smörja" (s 254). Han skrev sin bok på begäran av en vän för att bemöta rabbinska läror och varna kristna för vissa religiösa bruk, som då var vanliga i judiska synagogor och hem. Han formulerade sig inte för att nå eller blidka judarna. Han sade att tidigare, när han hade argumenterat om Skriften med dem, var det av omsorg om deras välfärd (s 178), men erfarenheten hade nu lärt honom att sådana argument var förgäves och bäst att undvika. Nu skrev han enbart för kristna, och han tyckte uppenbarligen att omständigheterna krävde starka varningar.

Många tar anstöt av Luthers starka språk. Uttalandet nedan, den allra första paragrafen i hans bok, publicerades på webben för att (som man trodde) bevisa hans antisemitism:

"Jag hade bestämt mig för att inte skriva mer varken om judarna eller mot dem. Men eftersom jag har lärt mig att dessa miserabla och förbannade människor inte upphör med att locka till sig även oss, det vill säga de kristna, har jag publicerat denna lilla bok så att jag kan räknas med bland dem som motverkade sådana giftiga aktiviteter från judarna och som varnade de kristna att vara på sin vakt mot dem. Jag skulle inte ha trott att en kristen kunde bedras av judarna till att ta deras landsförvisning och elände på sig. Men djävulen är världens gud, och där Guds ord är frånvarande har han en lätt uppgift, inte bara med de svaga utan också med de starka. Må Gud hjälpa oss. Amen" (s 137).

Visst är det kraftigt språk och rakt på sak, men insiktsfullt och inte falskt. Människor som förförs eller bedras av de antikristna läror som judarna förmedlar kommer så att säga att följa dem i deras andliga "landsförvisning". Deras förnekelse av Kristus är helt säkert av djävulen, även om de skulle bli mycket kränkta av detta påstående och anse det vara intolerant. Men Jesus själv fördömde de judiska skriftlärda och rabbinerna som djävulens söner (Joh. 8:44). Han "kränkte" dem också med mildare ord (Matt. 15:12). Senare i sin bok skriver Luther att han hade observerat hur en person, när han eller hon "lockats" eller "lurats" av falsk lära, snabbt kunde drabbas av andlig blindhet och sjunka ned i andligt mörker. Han ville rusta människor mot denna fara och varna dem för att undvika rabbinsk och judisk undervisning. (Luthers varning är aktuell även idag eftersom kristna på många områden har blivit judaiserade och avfallit. Om han ändå vore här för att skriva mot de moderna förförelserna!)³

I sin bok ger Luther en fascinerande och kunnig översikt av historien, särskilt händelser under det första århundradet efter Kristus, tillsammans med en granskning av messianska profetior i Skriften. Han visar tydligt hur de rabbinska tolkningarna av historien och Skriften inte stämmer överens, och det finns mycket att lära om profetiorna i Daniels bok kap. 9 (s 247f.).

Utöver de felaktiga rabbinska tolkningarna av olika profetior var Luther mycket upprörd över vissa religiösa bruk som då var vanliga i de judiska synagogorna i Tyskland. Det kan komma som en chock för moderna läsare, liksom det chockade mig, när man inser att dessa praktiker inkluderade återkommande sabbatsböner där man fördömde Kristus, Maria och alla kristna. De bad också om skada och död över hedningarnas länder eller erövring av dem så att den judiska nationen skulle kunna avancera i makt och dominans i världen. Luther följde upp sin

³ Modern judisk påverkan på kristendomen inkluderar en utbredd form av kristen sionism, vilken har resulterat i att moderna bibelöversättare förändrar Skriften för att stödja denna judaiserande anpassning. Se min uppsats *Christian Zionism Rebuilding Jericho* som är publicerad på Academia.edu på https://www.academia.edu/43077531/Christian_Zionism_Rebuilding_Jericho, samt diskussionen i *The Story of the Matthew Bible: Part 2, The Scriptures Then and Now* (tillgänglig på Amazon eller via bokhandeln på www.baruchhousepublishing.com).

beskrivning av dessa praktiker med råd till myndigheterna om hur man borde hantera situationen. Det är i synnerhet dessa råd, vilka förespråkade kraftfulla åtgärder, som gjort att människor anklagat honom för att ha inspirerat Hitler till dennes ondska mot judarna (jag återkommer med detaljer om detta senare).

Det ska medges att Luthers språk i den här delen av boken på vissa ställen är obehagligt och förgelseväckande. Dessutom skulle hans argument ha varit starkare om han hade tonat ned sitt språk. Men å andra sidan borde även vi, likt Luther, bli upprörda över de saker han beskriver. Han var oerhört provocerad eftersom han nyligen hade fått information om några mycket oroande religiösa bruk hos judarna, vilka milt uttryckt var mycket obehagliga och upprörande. Det vore inte rätt att fördöma Luthers ord och samtidigt bortse från de fruktansvärda ting han tar upp – eller att vi, p.g.a. naivitet eller egna fördomar, önskar förbli okunniga om dessa problem. Dessutom hade inte Luther de moderna verktyg vi har idag att redigera och förfina sina ord (om han så hade önskat), och han levde inte heller i en så finkänslig tid som vi gör: Starkt, obehagligt språk var vanligt i 1500-talets litteratur.⁴ Teorin att sjukdom eller medicinering bidrog till hans vrede är möjlig – i ett av sina senare verk beklagade han sig att han alltför ofta blev arg – men den teorin bortser från allvaret i de problem som han behandlar.

Vi har sett hur Luther inleder sin bok; låt oss också lägga märke till de ord som han skriver mot slutet av boken. Efter att ha diskuterat judarnas historia, deras metod att förvränga Skrifterna, deras andliga blindhet och problemen i synagogorna, uttrycker han sin sorg enligt följande:

”Guds vrede har drabbat dem. Jag vill inte tänka på det, och det har inte varit en angenäm uppgift för mig att skriva denna bok – tvingad att ibland ta till ilska, ibland satir – för att vända bort mina ögon från den fruktansvärda syn deras öde återspeglar. Det har smärtat mig att nämna deras hemska hädelse mot vår Herre och Hans kära moder, som vi kristna är bedrövade över att höra. Jag kan väl förstå vad den helige Paulus menar i Rom. 10 när han säger att han är bedrövad när han tänker på dem. Jag tror att varje kristen upplever detta när han allvarligt reflekterar, inte över de tillfälliga olyckor och den landsförvisning som judarna beklagar sig över, utan över det faktum att de är dömda till att häda, förbanna och smäda Gud själv och allt som tillhör Gud, till deras eviga fördömmelse, och att de vägrar att höra och erkänna detta, utan anser att allt de gör är nitälskan för Gud.

Åh Gud, himmelske Fader, var barmhärtig och låt din vrede över dem vara nog och ta slut, för din älskade Sons skull. Amen” (s 291–292).

Således var Luther hjärtlig och bad för judarna i deras andliga landsförvisning – vilken trots allt är en fråga av mycket större vikt än deras världsliga landsförvisning.

Som helhet betraktat är *Om judarna och deras lögn* ett imponerande verk, skrivet när Luther hade mognat i erfarenhet och insikt. Han visade tydligt hur de rabbinska tolkningarna av Dan. 9, liksom av 1 Mos. 49, om spiran som viker från Juda (s 178f.), måste vara falska med tanke

⁴ Otrevligt språk är ofta förekommande i litterära verk från 1500-talet. Medan jag skrev denna artikel råkade jag läsa en bok som noterade samma fenomen i den franska litteraturen. Författaren påpekade att ett franskt verk skrivet i slutet av 1500-talet var mer välartikulerat än andra vid den tiden: "Son ton, d'ailleurs, n'est point chargé d'exclamations, ni de ces termes de chien, de pourceau, de coquin, si familiers aux écrivains de son siècle." (Anonymt förord till Jerome Bolsec, *Vies de Jean Calvin et de Théodore de Bèze*, första skrivet c. 1580, [faksimil av senare nytryck, Genève: Chez les Principaux Libraries, 1835], xiv.)

på Skrifterna och historien. Ansvaret vilade på honom att skriva denna bok eftersom han, som inflytelserik reformator, kunde nå många kristna.

Hur Franklin Sherman fördömer Luther

Franklin Sherman har dock inget gott att säga om Luther eller hans arbete. I sin introduktion angriper han Luthers karaktär, brist på kunskap och hans "kränkande" språk. Luther påstås också ha använt sig av lättsamma stereotyper och ha haft en "negativ attityd". Öppet eller genom kyliga insinuationer framför Sherman avskyvärda anklagelser, inklusive att Luther hade en "enorm förmåga till hat", att han var en prototyp till Hitler och dennes "slutgiltiga lösning", att han påverkades av medeltida vidskepligheter om judarna (som om han inte vore förmögen till egna, självständiga omdömen) samt att han drevs av privata tolkningar och sin personlighet (som om hans teologi vore ohållbar) (s 123f).

I både sin introduktion och sina fotnoter hänvisar Sherman upprepade gånger läsarna till sekulära och till och med judiska källor – precis den sortens källor som Luther varnade för – inte bara för att underminera eller motbevisa Luther, utan också för att smutskasta honom som en "tyrannisk" antisemit (s 135). Sherman misskrediterar å andra sidan verk av konverterade judar som Luther förlitade sig på, som t.ex. Anton Margaritha, en före detta rabbin som avslöjade judarnas hemliga religiösa bruk i deras synagogor (se nedan). Han misskrediterar också kyrkofäderna Johannes Chrysostomos och Justinus Martyren som antisemitiska – Chrysostomos som en "hetsig" sådan (s 128). Faktum är att det finns få, om ens några, hänvisningar till kristna källor i Shermans introduktion eller fotnoter, förutom när Luther jämförs med en "svinherde" (s 123) och en romersk katolik (s 129). Ju mer jag läste, desto mer undrade jag om Sherman faktiskt var en tysk jude, men det verkar som att han var knuten till lutherska seminarier och var en ekumen som var mycket involverad i så kallad interreligiös dialog.⁵

Sherman deklarerar inte öppet sin egen teologi, men vi kommer att se att han accepterar många judiska tolkningar av Skriften – återigen sådana som Luther varnade för. Dessutom, utan verklig insikt om Satans kraft, inflytande och närhet, karakteriserar han Luther som att han hade mycket "livaktiga" – det vill säga överdrivna eller t.o.m. falska – mentala bilder av djävulen (s 131). Det som också bekymrar mig är att han varken klart erkänner eller tydligt förnekar Luthers

⁵ En biografi som finns online lyder: "Dr. Franklin Sherman var redaktör för engelskspråkiga texter och redaktionschef för denna webbplats från 2002 till 2007. Han avlade sin kandidatexamen vid Muhlenberg College, sin masterexamen i teologi vid Lutheran School of Theology i Chicago och sin doktorsexamen vid University of Chicago. Han började sin undervisningskarriär vid University of Iowa, tjänstgjorde sedan som handledare och dekan för lutherska studenter vid Mansfield College, Oxford, England, och i 23 år var han professor i kristen etik vid Lutheran School of Theology i Chicago, där han även var studierektor för forskarutbildningen och dekan. Från 1989 till 1996 var han studierektor för Institute for Jewish-Christian Understanding vid Muhlenberg College (Allentown, Pennsylvania). Från 1996 till 2006 var han knuten till avdelningen för ekumeniska frågor inom Evangelical Lutheran Church in America, med interreligiösa relationer som specialitet. Dr. Sherman har varit gästprofessor vid University of Chicago, Northwestern University, Graduate School of Ecumenical Studies i Bossey, Schweiz, Irish School of Ecumenics (Dublin), Japan Lutheran Theological Seminary (Tokyo) och University of Zimbabwe (Harare). Han har ägnat perioder åt forskning i Israel vid Ecumenical Institute for Theological Studies och Shalom Hartman Institute. Han har författat talrika artiklar, essäer och recensioner inom teologins, etikens och kristna-judiska relationers område och redigerat den volym av "Luther's Works: American Edition", som innehåller Luthers skrifter om judarna. År 1999 satt han i en panel av forskare som granskade texten till Passionsspelen i Oberammergau gällande fördomar och stereotyper. Han har deltagit i kristna-judiska dialoger på lokal, nationell och internationell nivå och tjänstgjorde under 15 år som ordförande för Consultative Panel on Lutheran-Jewish Relations inom Evangelical Lutheran Church in America. Vid den femtonde nationella workshopen om kristna-judiska relationer som hölls i Stamford, Connecticut, fick han ett pris till erkännande av hans livslånga bidrag inom detta område." (www.jcrelations.net/article/sherman-franklin.html, åtkomst den 16 mars 2021.)

rapporter om judarnas religiösa bruk i synagogorna; istället minimerar och relativiserar han dem genom olika förbehåll eller insinuationer. Dessutom uttalar han inte ett enda kritiskt ord om de judiska fördömelseorden eller våldsamma böner, utan förminskar dem på ett försiktigt sätt. Med en sak är dock Sherman tydlig: i sitt fullständiga fördömande av Luther, som han kritiserar med många ord. Han skriver att den enda anledningen till att Concordia Publishing House publicerar *Om judarna och deras lögner* är att göra boken tillgänglig för "det vetenskapliga studiet av Luthers tankar" och att exponera det "för modern kritisk bedömning" (s 123). Han tillägger: "Förhoppningen är att publiceringen av den föreliggande avhandlingen, obehaglig som den är till sitt innehåll, kommer att bidra till större uppriktighet om den roll som kristna har spelat i denna mörka historia" (s 132–133). Den "mörka historia" han hänvisar till är nazismen och judarnas fasansfulla lidanden under 1900-talet. Sherman beskyller "Luthers tankar" för att ha spelat "en ödesdiger roll i utvecklandet av antisemitism i västerländsk kultur" (s 123), som om det inte var djävulen, utan Luther – om vilken Sherman själv hade flera verkligt "livaktiga" idéer – som bidrog till att främja nazismen.

Det faktum att publiceringen av Luthers bok var avsedd att exponera den och Luther själv för kritik och fördömanden fick mig att undra ifall Sherman förvränger översättningen för att framställa Luther i så dålig dager som möjligt.⁶ Till exempel, där han översätter Luthers text med att kristna blivit "bedragna" (eng. "duped") av judarna (se citatet på s X ovan), skulle inte ordet "blivit vilseledda" ("deceived") ha tjänat lika väl? Fångar Sherman verkligen Luthers ton? I vilket fall som helst, om vi förlitar oss till Sherman kommer vi efter att ha läst hans introduktion inte vilja läsa den fruktansvärda boken av en sådan svinherde som Luther – om vi inte intresserar oss för den enbart akademiska uppgiften att analysera hans "tankar" och "influenser". Inte konstigt att Luther en gång bad: "Herre, håll akademikerna långt borta från oss kristna."

Definitionen av antisemitism; Luther vänder sig emot etnocentriska fördomar

Oxford English Dictionary definierar antisemitism som fördomar, fientlighet eller diskriminering mot judiska människor på religiösa, kulturella eller etniska grunder. Trots att det kan verka så, träffar inte denna beskrivning Luthers behandling av judarna. Naturligtvis berörde hans tvister med dem ofrånkomligen religiösa frågor, men detta hade inte sitt ursprung i fördomar, som världen inbillar sig. Luther bedömde människor opartiskt, han tog endast i beaktande huruvida de mottar eller avvisar Guds ord – vilket också är hur Herren skiljer mellan människor (Luk. 12:51) – och hur de behandlar sina medmänniskor.

Faktum är att när det gäller diskriminering på etniska grunder fördömer Luther varje form av etnocentrisk fördom. Detta förbiser Sherman, precis som han förbiser alla fakta av verklig vikt. Luther motsätter sig starkt judarnas etnocentrism, vilken menade att de ägde Guds nåd på grund av sin ras och härkomst. Han förklarar att de, varje vecka i sina synagogor och dagligen runt sina middagsbord, följde en religiös liturgi som uppmanade dem att prisas och tacka Gud för att de föddes som judar, inte hedningar. Luther kallar detta köttsligt och arrogant och menar att sådan etnocentrisk stolthet strider mot Guds kärlek och lag. Han invänder också mot böner, där män prisar Gud för att de inte fötts som kvinnor. Att förakta andra på grund av deras naturliga attribut är att häda Guds skapelse:

⁶ I sitt förord till volym 47 skriver Sherman att Martin Bertrams ursprungliga översättning av *Om judarna och deras lögner* har "omfattande reviderats av undertecknad [det vill säga honom själv] och av medarbetarna på Fortress Press, med hjälp även av Wilhelm C. Linss." Han gav dock inte information om syftet med eller karaktären på denna omfattande revidering.

"Gud måste uthärda att de i sina synagogor, i sina böner, sånger, läror och med hela sina liv träder fram inför honom och plågar honom svårt (om jag får tala om Gud på ett så mänskligt sätt). Han tvingas lyssna till deras skryt och deras lovprisningar till honom för att de är avskilda från hedningarna, för att de härstammar från de heliga patriarkerna och för att han valde dem att vara hans heliga och särskilda folk o.s.v. Och det finns ingen gräns eller ände på detta skryt om deras härkomst och deras fysiska födelse från fäderna.

Och för att fylla måttet av sin vansinniga, galna och idiotiska dårskap skryter de och tackar Gud, för det första för att de skapades som människor och inte som djur; för det andra för att de är israeliter och inte gojim [hedningar]; för det tredje för att de skapades som män och inte som kvinnor..."

De har föreställt sig sin Messias som en som ska stärka och förvärra detta köttliga och arroganta misstag gällande ädelt blod och härkomst. Det är samma sak som att säga att han ska hjälpa dem med att häda Gud och att se ned på hans skapelse, inklusive kvinnorna, som också är människor och Guds avbild liksom vi – dessutom är de vårt eget kött och blod, i egenskap av mödrar, systrar, döttrar, husmödrar o.s.v. I enlighet med den tidigare nämnda trefaldiga lovprisningen anser de inte Sara (som kvinna) vara lika ädel som Abraham (som man).... Men nog med denna dårskap och list (s 140–142).

Luther insisterar på att både hedningar och judar ”har del i samma slags födelse, samma kött och blod [...] och ingen av dem kan förebrå eller klandra den andra för någon särskild egenskap utan att samtidigt kritisera sig själv” (s. 148). Vidare är vi alla lika ”hopbuntade” som syndare av natur och födelse (ibid). Det var alltså inte Luther utan judarna som diskriminerade på etniska grunder – och de judiska männen diskriminerade dessutom baserat på kön. Hade Luther fel när han var bekymrad och protesterade? Jag tror inte det. Men Sherman är inte alls bekymrad annat än över det faktum att Luther ställde judarna till svars. Och han vänder upp och ned på sanningen genom att anklaga Luther för etniska fördomar och till och med etniskt hat, när han i verkligheten skrev mot sådana saker.

En annan relevant poäng är att när Luther hänvisar till judarna som etnisk grupp, hänvisar han endast till dem på samma sätt som de hänvisade till sig själva, d.v.s. som en särskild grupp. Och när han betraktar dem som en nation – även om det var en nation i landsförvisning, utan hemland – svarar han dem på samma spelplan, eller krigszon, som de själva hade dukat fram. De önskade att bli betraktade som en särskild nation. Och att de verkligen hade dukat fram en krigszon, med sig själva som stridande aktörer, framgår av deras vision om en krigisk Messias. De föreställde sig Messias som en som skulle återlösa dem från deras världsliga landsförvisning med våld och skänka dem världsdominans. Luther förklarar att i sina böner

"utgår de från att de kan instruera Gud och föreskriva honom på vilket sätt han ska återlösa dem... Det vill säga att han ska döda och utrota oss gojim genom deras Messias, så att de kan lägga beslag på landet, alla ägodelar och styrandet av hela världen. Och nu bryter en storm ut över oss av förbannelser, förtal och hån som inte kan beskrivas med ord. De önskar att svärd och krig, nöd och varje olycka ska drabba oss förbannade gojim. De riktar sina förbannelser öppet mot oss varje lördag i sina synagogor och dagligen i sina hem. De lär, uppmanar och tränar sina barn från späda ålder att förbli bittra, häftiga och vreda fiender till de kristna" (s. 264).

Luther lärde sig om dessa upprörande förbannelser och böner från konverterade judar (mer om detta senare). Sherman verkar dock inte besvärmas av dem överhuvudtaget.

Sammanfattningsvis: Luther anser alla vara lika när det gäller den fysiska födelsen och de naturliga egenskaperna. Han vacklar aldrig från denna övertygelse – vilket naturligtvis är fullständigt skriftenligt. På ett annat ställe skriver han att aposteln Paulus

"likställer hedningar och judar och gör ingen annan skillnad mellan dem än att Guds profetior anförtroddes åt de naturliga sönerna till Abraham (Rom 3:2). Detta företräde – att Kristus skulle komma från deras avkomma – hade inte hedningarna. Men när det gäller frälsningens nåd är hedningarna ändå jämlika med judarna, förutsatt att de tror på Kristus."⁷

Det borde vara överflödigt att säga att Gud inte är partisk, och det var inte heller Paulus eller Luther. Men det är nödvändigt att säga det, eftersom Luther har blivit felaktigt framställd och felbedömd.

Luthers kritik av judisk religion och kultur är inte grundad i världsliga fördomar

När vi återigen beaktar OED-definitionen av antisemitism, och betraktar Luthers konflikt med judarna inom områdena religion och kultur, ser vi att hans kritik endast beror på hur deras avfall från Guds ord tog sig uttryck inom dessa områden. Det är oundvikligt att avfall manifesterar sig inom just religion och kultur. Detta gäller både judar och icke-judar. Allvarliga exempel som Luther diskuterar inkluderar judiska böner om att hugga ned och döda hedningar (s 273), de tidigare nämnda förbannelserna och andra saker som vi kommer att se exempel på. De flesta människor, liksom jag själv innan jag läste Luther, är okunniga om att sådana böner ingick i Talmud och andra judiska skrifter. Vår okunnighet beror delvis på det faktum, att när innehållet i Talmud blev mer allmänt känt, raderade judarna, rädda för sin egen säkerhet, de värsta passagera.⁸ Men när Luther levde var de fortfarande en del av Talmud.

⁷ Martin Luther, "Lectures on Genesis", Vol. 4 *Luther's Works*, Amerikansk Utgåva, s 64.

⁸ Jag forskade om innehållet i Talmud och frågan om ändringar som gjorts av judarna för cirka åtta år sedan, när jag först läste *Om judarna och deras lögn*, men eftersom jag då inte hade någon avsikt att skriva om det, så nedtecknade jag inte mina källor. Men jag har gjort nya efterforskningar. Jag talade med en hebreisk kristen som bor i Israel, Mr. Ben Mizrahi, som jag citerar med tillstånd här och i noterna nedan. Jag frågade honom ifall han kände till att kränkande böner och avsnitt hade tagits bort från Talmud, och han bekräftade att så var fallet. Han sade: "De delar som Luther invände mot har tagits bort. Det är allmänt känt." Han sade även att det finns diskussioner i Israel om att återinföra dessa delar i den moderna arameiska (inte hebreiska) Talmud. Han nämnde också "anti-missionärer" bland de ortodoxa judarna, som "ber dessa böner mot alla som inte håller med dem."

Jag fann även information i en Wikipedia-artikel om *Birkat haMinim*, namnet på liturgiska judiska fördömler eller "förbannelser" mot kättare. Artikeln säger: "I sin tidiga förmoderna form i Europa tillämpades förbannelsen på flera typer av människor eller grupper: judar som övergick till kristendomen, kristna själva, judarnas fiender och de styrande myndigheterna i den kristna världen. Från 1200-talet började terminologin som användes i bönen och de rabbiniska förklaringarna vad gäller deras referent, de kristna, att genomgå en censurprocess, påtvingad utifrån eller reglerad internt, när kristna myndigheter fick kännedom om dem genom information från judiska konvertiter och från forskare som började få tillgång till texterna på originalspråket." Citatet, som jag inte har granskat, kommer från Teppler, Yaakov Y., (2007). *Birkat HaMinim: Jews and Christians in Conflict in the Ancient World*. Mohr Siebeck. ISBN 978-3-161-49350-8. ("Birkat haMinim" Wikipedia, åtkomst den 2 april 2021.)

Några rent orwellska bidrag till Wikipedia-artikeln hänvisar till judiska rituella förbannelser som "välsignelser." Ett exempel på en dödlig "välsignelse" ges:

"Låt det inte finnas något hopp för avfallingarna (meshumaddim), och utrota snabbt och i våra dagar självtillräcklighetens rike. (malkhut zadam). Må nazareerna (ha-nazarim/nošrim/notzrim) och sekteristerna

Luther skriver med rätta att sådana böner och förbannelser är djävulska och ondskefulla. Sherman försöker emellertid att förklara bort dem. I en fotnot skriver han att dessa "onda ord" ("maledictions") – hans försynta, milda term för förbannelser – "för det mesta" infördes i Talmud under perioder av krig de tidiga åren (fotnot 116, s 226). Det verkar därför, även om Sherman inte skulle säga det rent ut, som att vissa av dessa "förbannelser" var mer nyligen tillkomna – eller åtminstone infogades när det inte var fråga om perioder av krig. Men detta spelar egentligen ingen roll eftersom judarna aktivt reciterade dessa förbannelser i 1500-talets Tyskland, när deras värdland levde i fred med dem. Luther klagar över sin samtids judiska religiösa bruk, inte över saker som låg begravda i det förflutna. Och varför anklagar Sherman Luther för "grymt" språk samtidigt som han ignorerar eller minimerar böner och förbannelser som skapade och närde grymma hjärtan?

Luther diskuterar även annat som var upprörande inom judiska religiösa bruk – bruk som väckte hans ilska, men tydligen inte Shermans. Han förklarar hur judarna, förutom att förbanna sitt värdland och hedningarna, rituellt förbannade jungfru Maria och kallade henne en prostituerad som hade blivit havande med Jesus i äktenskapsbrott med en smed (s 257). De förbannade också Jesus och spottade rituellt på golvet vid nämmandet av hans namn (ibid). Vidare perverterade de medvetet hans namn, så att varje gång de uttalade det fungerade det som en hemlig förbannelse som icke-judar inte skulle förstå: De kallade Jesus *Hebel Vorik*, vilket innebär att han är själva inkarnationen av lögn och bedrägeri (ibid; mer om detta senare). Vidare, när de samtalade med varandra sade de på ett ritualiserat sätt *Delateatur nomen eius*, vilket betyder "Må Gud utplåna hans namn" eller "Må alla djävlar ta honom" (ibid). De förbannade även kristna rituellt:

”De behandlar oss kristna på samma sätt när vi kommer till dem. De förvanskar orden Seid Gott willkommen [bokstavligen "Var välkommen till Gud"] och säger, Sched wil kem! vilket betyder: "Kom, djävul" eller "Där kommer en djävul". Eftersom vi inte är förtrogna med hebreiska kan de avreagera sin vrede på oss i hemlighet. Medan vi tror att de talar vänligt till oss, kallar de ner helveteseld och all olycka över våra huvuden” (s 257).

Luther lärde sig som sagt om dessa bruk – eller "avskyvärda handlingar", som han mycket riktigt kallar dem – från konverterade judar som levde under hans egen tid. Han uppvisar inte antisemitism när han fördömer dem, utan det är fullt motiverat. Det verkliga felet ligger hos dem som kallar sig kristna och inte oreserverat fördömer sådana bruk.

Luthers rekommendationer till myndigheterna

Luthers råd till de tyska myndigheterna var att om judarna inte upphörde med sina avskyvärda handlingar, borde deras synagogor och skolor förstöras (s 268). Detta borde göras inte bara av nationella säkerhetsskäl, utan också för att visa inför Gud att kristna inte skulle "godkänna eller medvetet tolerera sådan offentlig lögn, förbannelse och hädelse av hans Son" (ibid). Om myndigheterna tolererade detta när de hade makten att förhindra det, då var de medskyldiga till avskyvärda handlingar, skriver Luther (s 270). Han menar att visserligen kan inte inre tro tvingas fram, men offentlig hädelse borde förhindras om och så länge det är inom vår makt att göra det (s 268f., 274, 279f., 284f., o.s.v.).

(minim) förgöras i ett ögonblick. Låt dem raderas ur livets bok och inte skrivas tillsammans med de rättfärdiga. Du är lovad, Herre, som kuvade de självtillräckliga." (ibid.)

Vidare hävdar Luther att om judarna inte vill reformera sig, borde de bli utvisade från Tyskland och återvända till Jerusalem. Deras Talmud och litteratur borde även beslagtgas. Dessa förslag var inte ovanliga för tiden. Andra nationer hade utvisat judarna av nationella säkerhetsskäl⁹ – dessutom hade judarna, när de var suveräna i Israel, utvisat kristna från sitt land. Han skriver också att deras hem borde brännas ner eftersom "de bedriver samma slags verksamhet där som i sina synagogor" (s 269). Först tyckte jag att detta var extremt, men upptäckte sedan att inte heller denna idé var ny hos Luther; under tidigare epoker hade myndigheter bränt ner allvarliga förbrytares hem som ett tydligt tecken och varning till andra.¹⁰ Denna historiska kontext förklarar Luthers kommentar att denna åtgärd var avsedd att "förmedla till dem att de inte är herrar i vårt land, som de skryter med" (ibid).

Luther betonar upprepade gånger att hans syfte är att se till att det tyska folket inte, som han uttrycker det, "skulle bli medskyldiga inför Gud till de lögner, hädelser, förolämpningar och förbannelser som de galna judarna så frikostigt och skamlöst ägnar sig åt mot vår Herre Jesus Kristus, hans kära moder, alla kristna, all myndighet och oss själva" (s 274). Han har en gudfruktig rädsla för att delta i eller möjliggöra andras synder – särskilt fortlöpande, öppen hädelse mot Guds Son. Han skriver:

"Om vi tillåter dem att göra detta där vi är suveräna, om vi skyddar dem och på så sätt möjliggör för dem att göra det, då är vi evigt fördömda tillsammans med dem på grund av deras synder och hädelse, även om vi till våra personer är lika heliga som profeterna, apostlarna eller änglarna..."

De kallar honom Hebel Vorik, det vill säga inte bara en lögnare och en bedragare, utan själva lögnen och bedrägeriet, ännu värre än djävulen. Vi kristna får inte tolerera att de ger uttryck för detta i sina offentliga synagogor, i sina böcker och i sitt beteende, öppet inför våra ögon i vårt eget land, inom hörhåll från våra hus och inom vårt styre. Om vi gör det, kommer vi tillsammans med judarna, och på grund av dem, att förlora Gud Fadern och hans käre Son, som köpt oss till en sådan hög kostnad med sitt heliga blod, och vi kommer att vara förlorade för evigt, vilket Gud förbjude.

Följaktligen kan och får inte detta betraktas som en bagatell, utan som en mycket allvarlig sak, någonting att verkligen begrunda hur man ska hantera" (s 284–285).

Luther råder myndigheterna att agera kraftfullt. Han förutsåg dock att de inte skulle följa hans råd. Han skriver: "Jag noterar, och har ofta upplevt, hur overseende den förvända världen är när den borde vara sträng, och tvärtom, hur sträng den är när den borde vara barmhärtig" (s 276). I motsats till detta skriver han att han själv har uttryckt sin åsikt klart och tydligt och var därmed frikänd inför Gud (s 292). Även om världen kommer att anklaga honom för hårdhet p.g.a. hans tal, kunde han, liksom Paulus, säga: "Därför betygar jag i dag för er att jag inte är skyldig till

⁹ På s 266 i *Om judarna och deras lögner* noterar Sherman att efter anklagelser om "förrädiska intriger" med muslimerna – det vill säga, för att tala klarspråk, konspiration för att begå förräderi tillsammans med muslimerna – blev judarna utvisade från Prag under åren 1541–1543. Muslimerna hotade då aktivt Europa. På s 268 (fotnot 173) erkänner Sherman att Luthers förslag "fann sin motsvarighet i den övriga anti-judiska litteraturen från perioden", men hävdar att Luther gick längre. Luther diskuterar utvisningen av judar från andra länder på s 265 i *Om judarna och deras lögner*, som citeras på sidan x i denna artikel.

¹⁰ Se t.ex. "Förstörelsen av huset i det grekiska samhället" från *Transactions of the American Philological Association* 115 (1985), 79–102. (<https://www.jstor.org/stable/284191>), där det står: "Förstörelsen av bostäder var särskilt imponerande och laddad med symbolisk såväl som praktisk betydelse" (s 79).

någons blod, för jag har inte tvekat att förkunna för er hela Guds vilja och plan" (Apg. 20:26–27).

Luther fördömer vissa aktiviteter hos judarna både av medborgerliga och andliga skäl. Sherman däremot är enbart ute efter att fördöma Luther och ta judarnas parti. Han anklagar till och med Luther för att ha hjälpt Hitler att finna sin "slutliga lösning" (jag noterar att Luther aldrig använde orden "slutlig lösning", ändå har Sherman satt dem inom citationstecken, s 135). Luther agerade dock inte alls som Hitler och inte heller i närheten av vad judarna själva gjorde. Han insisterar på att inga åtgärder skulle vidtas mot dem av hämndlystnad: "Vi vågar inte själva hämnas på dem", skriver han, utan vi borde "utöva skarp barmhärtighet, för att se om vi åtminstone kan rädda några från de glödande lågorna" (s 268).

Kanske viktigast av allt är att notera att Luther också insisterar på att judarna inte personligen får skadas. Han skriver till prästerna:

"Ni, mina kära herrar och vänner, som är präster och predikanter, vill jag mycket troget påminna om er officiella plikt, så att även ni kan varna era församlingsmedlemmar att vara på sin vakt mot judarna och undvika dem så långt det är möjligt. De bör dock inte förbanna dem eller skada deras personer" (s 274).

Allt detta beaktat är det fel att likställa Luthers ståndpunkt med Hitlers mordiska "slutliga lösning". Det är lika ytligt att anklaga honom för att ha legat till grund för Hitlers ondska som det är att skylla på Moses för de onda handlingar som människor har begått genom missbruk av Bibeln. Djävulen och köttet kan vända allt till ondo.

Jag erkänner återigen att Luther ibland gick mycket långt i sina fördömanden av judarna. Men jag lämnar det åt Gud att döma om han gick "för långt", som människor ofta anklagar honom för. När domens dag är inne kommer vi att få veta hur tungt Guds vrede vilar över Luther på grund av hans upprörda tal, liksom vi kommer att se hur tungt Guds vrede vilar över dem som förbannat hans Son. Jag vet att jag, den dagen, hellre vill vara på Luthers sida än hos dem som förbannat Sonen. De gick verkligen för långt – även om Sherman förtiger det. Han var alltför upptagen med att försvara dem. Kommer hans försvar av dem att hålla inför Gud? Ytterligare en fråga: Även om han rönt framgång med att anklaga Luther inför människor så kanske han inte kommer att vara lika lyckosam med dessa anklagelser inför Gud?

Vad Luther säger och hur man rättvist ska bedöma det

Jag har flera gånger erkänt att Luther ibland skriver på ett obehärskat sätt i *Om judarna och deras lögner* och det tjänar inte hans sak. Han använder dock aldrig obsceniteter eller förbannar någon, och jag lade märke till att på de ställen som hans uttryck blir sarkastiska och obehagliga är det ganska naturligt, eftersom han där beskrivit obehagliga ting. Som författare förstår jag att känslorna kan bli starkt engagerade under kompositionen och skrivandet, och det kan vara svårt att behärska sin penna. För att vara helt öppen och för att läsarna ska få full klarhet i vad Luther skriver, återger jag nedanstående citat som ett exempel på den kanske mest obehagliga och inflammatoriska typen av polemik som Luther använder mot judarna i sin bok. (Vi kommer att se ytterligare ett exempel i nästa avsnitt.) Passagen nedan är ungefär tre fjärdedelar in i boken. Här granskar Luther situationen för judarna i Tyskland på 1500-talet och diskuterar några av deras klagomål vad gäller hur de blev behandlade av tyskarna. Han skriver att deras klagomål är exempel på ytterligare lögner – eller, som han uttryckte det:

"Se nu vilken fin, tjock, fet lögn de uttalar när de säger att de hålls fångna av oss. Jerusalem förstördes för över fjorton hundra år sedan, och vid den tiden blev vi kristna trakasserade och förföljda av judarna över hela världen i ungefär tre hundra år, som vi nämnde tidigare. Vi skulle mycket väl kunna klaga över att de under den tiden höll oss kristna som fångar och dödade oss, vilket är rena sanningen. Dessutom vet vi ännu inte vilken djävul som förde dem in i vårt land. Vi har helt säkert inte fört bort dem från Jerusalem.

Dessutom håller ingen kvar dem här nu. Landet och vägarna är öppna för dem att resa till sitt eget land när de vill. Om de gjorde det skulle vi vara glada att ge dem gåvor vid tillfället; det skulle vara en bra upprensning. För de är en tung börda, en plåga, en pest, en ren olycka för vårt land. Bevis för detta finns i det faktum att de ofta har blivit utvisade med tvång från olika länder, långt från att hållas fångna i dem. Så har de förvisats från Frankrike (som de kallar Tsorfath [Sarefat] efter Obadias bok, v 20), vilket var ett särskilt fint näste. Alldeles nyligen blev de förvisade av vår käre kejsare Karl från Spanien, det allra bästa boet av alla (som de kallade Sefarad, också på grundval av Obadias bok). I år blev de utvisade från hela det böhmiska kronlandet, där de hade en av sina bästa boningar, i Prag. På samma sätt har de under min livstid drivits bort från Regensburg, Magdeburg och andra platser.

Om du inte kan tolerera en person i ett land eller ett hem, innebär det då att hålla honom i fångenskap? I själva verket håller de oss kristna fångna i vårt eget land. De låter oss arbeta i vårt anletes svett för att tjäna pengar och egendom medan de sitter bakom spisen, slösar bort tiden, fjärtar och rostar päron. De proppar i sig, halsar i sig och lever i lyx och bekvämlighet av våra hårt förvärvade produkter. Med sitt förbannade ocker håller de oss och vår egendom fångna. Dessutom förlöjligar och hånar de oss eftersom vi arbetar och låter dem spela rollen som lata godsägare på vår bekostnad, i vårt land. Således är de våra herrar och vi är deras tjänare med vår egendom, vår svett och vårt arbete. Och som belöning och tack för detta förolämpar de vår Herre och oss! Borde inte djävulen skratta och dansa om han kan njuta av ett sådant fint paradiset på bekostnad av oss kristna? Han slukar vad som är vårt genom sina helgon, judarna, och betalar tillbaka till oss genom att förolämpa oss, förutom att förlöjliga och förbanna både Gud och människor.

De kunde inte ha haft så bra tider i Jerusalem under David och Salomo med sina egna tillgångar som de nu har det med våra, vilka de dagligen stjälar och rövar. Och ändå klagar de över att vi har tagit dem tillfånga. Ja, vi har verkligen fångat dem och håller dem i fångenskap precis på samma sätt som jag håller i fångenskap min gallsten, min blodiga tumör och alla andra åkommor och olyckor som jag måste vårda och ta hand om med pengar och ägodelar och allt jag har. Ack, jag önskar att mina krämpor vore i Jerusalem tillsammans med judarna och vilka andra de än skulle vilja ha där (s 265–266).

Dessa är starka fördömanden. (Den grova delen om att rosta päron är tydligen, åtminstone delvis, en bokstavlig översättning av ett tyskt talesätt och skulle möjligen kunna ha översatts på ett dynamiskt sätt med ett mindre stötande talesätt, med motsvarande betydelse). I motsats till detta sker Shermans fördömanden av Luther i värdig och måttfull form; för att porträttera Luther som en svinherde citerar han någon annan. Detta väcker frågan i vilken utsträckning vi bör låta oss påverkas av formen. I slutänden är det helt säkert inte avgörande vilken form en människa

använt sig av, utan huruvida hennes uttalanden är sanna. Till sist kommer Gud att döma mellan Luther och Sherman utifrån deras trohet mot sanningen. Därför åligger det oss att göra detsamma, så gott vi kan.

Jesus sade: "Döm inte efter skenet, utan döm rätt!" (Joh. 7:24). Det har jag försökt göra i denna uppsats, men det har inte varit någon enkel uppgift. Min största svårighet har inte varit Luthers språk, utan Shermans subtiliteter. Det han inte säger, eller det han endast antyder, har gjort det svårt att leverera ett bemötande. Som nämnts uttrycker han ingenting klart och tydligt, förutom sin avsky för Luther. Luther uttrycker sig å andra sidan klart och tydligt i allt.

Tydlighet är ett tecken på sanningsenlighet. Detta är välkänt inom rättsväsendet. Ett klart och uppriktigt vittnesmål från ett vittne indikerar en önskan att berätta sanningen och att vittnet kan betraktas som pålitligt. Det kan inte råda något tvivel om att Luthers önskan med sin bok var att berätta sanningen – hela sanningen, för att hans folk skulle få information. Syftet med hans skrivande var att lägga fram alla fakta för dem – fakta om judarnas läror och praxis och varför dessa skulle undvikas. Å andra sidan, som nämnts, förnekar inte Sherman en enda gång på ett tydligt sätt Luthers rapporter om de förfärliga böner och ritualer som ägde rum i synagogorna, utan tonar istället ner dem. Denna frånvaro av förnekande från en man som upphöjer sig själv som auktoritet inom judisk historia är ett erkännande av att Luther talade sanning. Han väljer istället att fokusera på Luthers "negativa attityd" och på påstådda vidskepligheter som frammanade Luthers "livaktiga" idéer. Hans budskap är att även om Luther på ett sätt hade rätt (jag vet inte hur jag annars ska uttrycka det), bör vi ändå inte fästa någon vikt vid en sådan vulgär och hatisk tyrann. Sherman kan inte på ett trovärdigt sätt förneka Luthers rapporter, så istället angriper han dennes form, som är en enkel måltavla och ger möjlighet att avleda från sakfrågan.

I ett fall upptäckte jag att Sherman framställer Luther felaktigt. I sin introduktion nämner han "övernaturliga" berättelser från medeltiden, om hur judar gick tillväga för att förgifta brunnar. Han skriver: "Det verkar som om Luther accepterade denna aspekt av den populära kulturen utan att ifrågasätta den," och "intensiteten i hans känsla av det demoniska gav särskilt livaktiga bilder i Luthers sinne" (s 131). Sanningen är dock att Luther skriver att han inte vet ifall berättelserna om förgiftade brunnar är sanna eller inte (s 217). Sherman, som arbetade noga med översättningen, borde helt säkert ha känt till detta.¹¹

Vi måste göra en rättvis bedömning. Även om Luther ibland uttrycker sig häftigt, förtjänar han vår respekt om det han skriver var sant. Och även om Sherman skriver på ett måttfullt sätt, ska vi inte fästa avseende vid honom ifall han skriver eller dömer felaktigt.

Vad Luther inte säger, och vad vi borde säga

När jag skrev denna uppsats råkade jag samtala med några personer i en luthersk Facebook-grupp, som försökte dra in Luther i nazismens ondska. Några av kommentarerna verkade ha hämtats från Shermans introduktion till *Om judarna och deras lögner*, vilket är ett sorgligt

¹¹ Senare i *Om judarna och deras lögner* skriver emellertid Luther – även om han inte specifikt nämner de förgiftade brunnarna – att han tror att judarna var skyldiga till värre handlingar än vad historierna från medeltiden antyder. Han skriver: "Deras förbannelser ensamma överbevisar dem, så att vi verkligen är tvungna att tro på alla de onda saker som påstås om dem" (s 289). Han resonerar att om de var kapabla till så mycket, var de också kapabla till värre saker: "Deras böner och förbannelser utgör bevis," skriver han, "precis som de många berättelser som handlar om deras tortyr av barn och alla slags brott för vilka de ofta har bränts på bålet eller förvisats. Därför tror jag fast att de säger och praktiserar betydligt värre saker i hemlighet än historierna och andra berättar om dem" (s 288).

vittnesbörd om den mannens långvariga inflytande. Andra citerade från judiska källor, precis som Sherman hade gjort. En man citerade från en judisk webbplats, i hopp om att övertyga mig om att Luthers bok verkligen var dålig. Där påstår en man vid namn J. Serge:

"I *Om judarna och deras lögner* gjorde Luther sju påståenden, bland annat dessa: att deras synagogor, böcker och skolor skulle brännas, att deras hus skulle rivas, att rabbinerna skulle förbjudas att predika under hot om förlust av liv eller lem och att judarna skulle förslavas, förvisas eller till och med dödas. 'Vi gör fel som inte dödar dem', skrev han."¹²

Mr. Serge ger inga citat att kontrollera och lämnar resten av de sju påståendena som en gåta. Jag kan dock med säkerhet säga att Luther inte skriver att judarna skulle förslavas och dödas. Jag fann stället där han skriver: "Vi gör fel som inte dödar dem" (s 267), men från sammanhanget är det uppenbart att detta är menat ironiskt och sarkastiskt. Faktum är att Luther går ännu längre. När han kommenterar om allt det kristna blod som judarna själva hade spillt, skriver han: "Så vi gör till och med fel som inte hämnas allt detta oskyldiga blod från vår Herre och de kristna, som de har spillt under tre hundra år efter förstörelsen av Jerusalem" (ibidem). Detta är dock ironi – d.v.s. en sak sägs och någonting annat menas. Vi vet att Luther egentligen inte rådde myndigheterna att hämnas judarnas överträdelser, vare sig dessa var samtida eller från antiken – varken med personligt våld eller genom att förslava eller underkupa dem, eller på något annat sätt, eftersom han redan på nästföljande sida skriver: "Vi vågar inte hämnas oss själva. Hämnd tusen gånger värre än vad vi kan önska dem har redan gripit dem om strupen" (s 268). Serge ryckte Luthers kommentar ur sitt sammanhang.

Luther går emellertid för långt på detta ställe. Jag vill inte sälla mig till dem som gör sig skyldiga till att utelämna det relevanta sammanhanget och ger därför det fullständiga citatet, som lyder: "Så vi gör till och med fel som inte hämnas allt detta oskyldiga blod från vår Herre och de kristna, som de har spillt i tre hundra år efter förstörelsen av Jerusalem, och barnens blod som de har spillt sedan dess (som fortfarande lyser fram ur deras ögon och hud). Vi gör fel som inte dödar dem" (s 267). Luthers kommentar om barns blod som lyser fram ur judarnas ögon och hud var felaktig och uppivigande, och förtjänar att fördömas.

Men för att återgå till den större bilden består Luthers oro här i att tyskarna hade tagit emot judarna i sitt land och behandlat dem med godhet, erbjudit dem frihet och samhällsskydd, men denna godhet uppskattades inte eller belönades. "Vi förbannar dem inte, utan önskar dem fysiskt och andligt väl", skriver han (s 267). Det var fel av de tyska myndigheterna att tåga och låta judarna agitera för ondska i landet. Vi har emellertid redan sett att Luthers specifika råd var att kristna inte skulle åsamka judarna personlig skada; dessutom råder han heller aldrig myndigheterna att göra dem personlig skada. Efter att ha granskat den dystra sanningen begränsades hans råd till att förstöra deras synagogor och platser där de ägnade sig åt att förbanna – och detta inte som en hämndhandling eller av hat, utan av följande anledning:

"Detta ska göras till ära för vår Herre och kristenheten, så att Gud kan se att vi är kristna och inte har overseende med eller medvetet tolererar sådan offentlig lögn, förbannelse och hädelse av hans Son och av hans kristna. För vad vi tidigare ovetande tolererade – även jag själv var omedveten om det – kommer att förlåtas av Gud. Men om vi nu, efter att vi blivit informerade, skulle skydda och försvara

¹² Joseph Serge, "Martin Luther and the Holocaust", *Canadian Jewish News*. (www.cjnews.com/.../martin-luther-and-the-holocaust, åtkomst den 14 mars 2021.)

en sådan byggnad åt judarna, som existerar rätt framför våra näsor, där de sprider lögn, hädar, förbannar, föraktar och baktalar Kristus och oss själva (som visas ovan), skulle det vara detsamma som om vi själva gjorde allt detta (s 269).

Slutligen återstår frågan vad vi själva borde säga om Luthers skrift. Vi bör påpeka att det var judarna som bad om kristnas och hedningars underkastelse och död. Vi bör fördöma deras böner och förbannelser som demoniskt inspirerade. Jag har fått nog av att höra människor klandra Luther för hans bok, men inte klandra judarna för alla deras böcker och litteratur, eller för de handlingar som de kontinuerligt ägnade sig åt, vilka var oändligt mycket mer fel. Vad är detta om inte att sila mygg och svälja kameler?

En närmare granskning av Franklin Shermans fotnoter och kommentarer

Franklin Sherman silar mygg i Luthers språk men sväljer judendomens kameler: han uppvisar aktivt en partiskhet till förmån för den rabbiniska läran och traditionen. Detta är uppenbart inte bara genom hans motstånd mot Luther och användning av judiska källor, utan också genom hans positiva behandling av judendomen. Samtidigt motsäger hans reserverade behandling av vissa grundläggande trosuppfattningar inom kristendomen, inklusive (som kommer att visas) frälsning genom tro allena och vad han kallar ett "kristologisk fokus," eventuella anspråk på kristen ortodoxi. Han karaktäriserar Luthers bibelundervisning i *Om judarna och deras lögn* som att den var "beroende av hans medeltida föregångare i raden av kristna polemiker mot judarna" (s 130) – som om mannen som stod ensam för att försvara sina välgrundade insikter och sade "Här står jag och kan inte annat", följde en flock kristna rasister.

I tillägg till sin fjortonsidiga introduktion har Sherman infört 204 fotnoter till Luthers skrift, varav vissa är ganska långa. Därför kan vi bara undersöka en liten del av dem här. Med alla sina fotnoter är *Om judarna och deras lögn* 170 sidor lång i Concordia House-utgåvan, så fotnoterna är fler än i genomsnitt en per sida. Som nämnts tenderar de ofta att underminera, ogiltigförklara eller motsäga Luther och hans källor. Detta görs antingen direkt eller indirekt genom att hänvisa läsarna till författare och kommentatorer med motsatta uppfattningar. Genomgående antar Sherman en överlägsen attityd, likt en som är kvalificerad att sitta som domare och avgöra sanningshalten i Luthers "tankar", kunskap och forskning. Ibland går han emot Luthers tolkning av hebreiska eller tyska ord och anser uppenbarligen sin egen förståelse vara överlägsen, baserad på "modern etymologisk forskning" (t.ex. fotnoter 42, 44, 45, s 179–80).

Shermans partiskhet

Sherman visar en tydlig förkärlek för judiska författares antikristna propaganda. Till exempel citerar han med instämmande ett judiskt verk med titeln *The Teaching of Contempt: Christian Roots of Anti-semitism* (fotnot 8, s 139). Han reflekterar dock aldrig över judiskt förakt för kristendomen. Han prisar också såsom "imponerande" ett katolskt verk, *Anti-Semitism and the Christian Mind* (fotnot 23, s 133), men funderar aldrig över anti-kristendom och det judiska sinnet. Vidare ifrågasätter han boken av Anton Margaritha, den judiske rabbin som nämndes tidigare och som konverterade till kristendomen och var ögonvittne till – till och med en tidigare utövare av – de judiska praktiker som han avslöjade. I vilken verklig domstol som helst föredras ögonvittnesskildringar framför allt annat, men Sherman ger Margarithas uppgifter ringa eller ingen vikt. I hans sinne väger allt till de kristnas nackdel, allt talar emot dem – inte bara mot Luther, utan mot kristna i allmänhet, inklusive kyrkofäderna som ovan nämnts, och mot konverterade judar. Detta tyder starkt på att hans motvilja mot Luther i första hand är en reaktion mot dennes tro; Sherman uppvisar inte bara en partiskhet för judendomen utan är även subtilt anti-kristen.

Anton Margarithas bok, med titeln *Hela den judiska tron* (org. "Der gantze Jüdisch Glaub", eng. "The Whole Jewish Faith"), avslöjade många av judendomens praktiker på 1500-talet – inte under medeltiden, även om Sherman insisterade på att distrahera läsarna genom att sända dem tillbaka i tiden och skildra problemen som redan passerade. Han återger hela titeln på Margarithas bok i en fotnot, och enligt honom ger titeln "en livlig idé om dess innehåll" (fotnot 18, s 130). Läsaren får själv avgöra hur livlig titeln är, här i översättning till engelska av Sherman i hans fotnot (sedan översatt till svenska):

"Hela den judiska tron, tillsammans med en grundlig och sanningsenlig redogörelse för alla regler, ceremonier och böner både för familje- och offentlig gudstjänst, som observeras av judar under året, med utmärkta och välgrundade argument mot deras tro."

Vad Sherman kallar "livlig" är helt enkelt tydlig och rak.

Sherman informerar också läsarna om att judarna i Augsburg klagade så mycket på Margarithas bok att de lyckades få honom fängslad och sedan utvisad från deras område (s 130). Den outtalade slutsatsen är att detta visar att deras klagomål var motiverade; de hade framgångsrikt anklagat ögonvittnet – som hade blivit deras stora fiende genom att överge sin tro – för att ljuga, och de fick honom utvisad. Det fanns dock ingen anledning för Margaritha att skriva sin bok – med betydande personlig risk, eftersom han kände sina medjudar – om han inte helt enkelt ville varna människor för den tro som han en gång praktiserade. Dessutom ansåg Luther att Margaritha var trovärdig, och han var inte den ende före detta jude som trädde fram med sådana berättelser. Jag litat helt klart på Luthers omdöme mer än på Shermans.

Ironiskt nog verkar Sherman oberörd av Margarithas utvisning från sitt hemland, fastän han karaktäriserar Luthers råd att utvisa de ortodoxa judarna, om dessa inte slutade förbanna, som "omänskligt" (fotnot 173, s 268). Dessutom visar det faktum, att judarna kunde få Margaritha utvisad, på deras politiska inflytande och stöder därmed Luthers påstående; han hade argumenterat för att de inte var förtryckta i Tyskland, att de inte var rättfärdigade när de klagade på att de hölls fångna där (se citatet på sida 10 ovan). Istället hade de blivit mäktiga och förmögna som bankirer och långgivare och kunde påverka och köpa tjänster av de tyska myndigheterna (t.ex. s 288). Kanske var Margarithas utvisning en sådan tjänst. Sherman erkänner att de tyska myndigheterna gynnade judarna eftersom de "spelade en viktig roll i ekonomin", och han skriver att detta kanske var en faktor som hindrade dem från att följa Luthers råd att utvisa dem om de inte ändrade sig (fotnot 173, s 268).

Ett sista påpekande om Margarithas straff är att det visar hur vanlig utvisning var på 1500-talet. Luthers råd var varken ovanligt eller anmärkningsvärt, och dessutom tvekade inte judarna att själva använda sig av detta medel för sina egna syften.

Ytterligare bevis på Shermans judaiserande partiskhet är att han inte vill erkänna, utan misskrediterar, Luthers kunniga bemötande av de judiska påståendena om att vara Guds folk baserat på deras härkomst och omskärelse. En närmare titt på hans kommentarer avslöjar att detta beror på att han sympatiserar med dessa anspråk. Han känner empati inte bara med judarna i deras besvärliga situation, vilket alla anständiga människor gör, utan han sympatiserar även med judendomens etnocentriska uppfattning. Det är den verkliga skillnaden mellan honom och Luther, och det gör honom till Luthers motståndare. Han är mer en jude än en kristen, ännu mindre en lutheran. Som Jesus sade kan ingen tjäna två herrar; antingen kommer han att hata

den ene och älska den andre, eller så kommer han att hålla fast vid den ene och förakta den andre (Matt. 6:24). Här några exempel på Shermans partiskhet:

1. Han skriver: "Frågan som är aktuell i stora delar av [*Om judarna och deras lögner*] är: Vems tolkning av dessa heliga skrifter – judarnas eller de kristnas – är korrekt?" (s 132) Att han ens ställer den frågan, som om den vore omdiskuterad, säger mycket. Han fortsätter sedan i samma anda med frågor som: "Har det nya förbundet ersatt det gamla så fullständigt att judarna inte längre har någon rätt till titeln Guds folk?" Som vanligt deklarerar han inte sin egen åsikt, men han antyder för läsarna att frågan är olöst och vägrar att förkasta judendomens påståenden.

2. Han avvisar dock Luthers bemötande av judarnas påståenden om att vara Guds folk som "kristen polemik mot judendomen" och "anti-judisk polemik" (fotnoterna 36–39, s 176–79). Detta visar vilken sida han står på.

3. Sherman skriver:

"Luther behandlar vad han kallar judarnas 'falska skryt': deras stolthet över sin härkomst och sitt hemland samt deras förlitande på omskärelsens förbund och på lagen. Allt detta anser Luther vara former av 'gärningsrättfärdighet' och därför i strid med den grundläggande principen, inte bara för reformationen utan också, enligt hans åsikt, för hela Skriften" (s 133).

Ännu en gång avvisar Sherman Luthers karaktärisering av de judiska påståendena som "falskt skryt". Han verkar även ifrågasätta reformationens "grundläggande princip", frälsning genom tro allena, som han karaktäriserar som enbart Luthers åsikt. Jag tror också att han felaktigt återger Luthers kommentarer som att Luther menar att det judiska "skrytet" är en form av "gärningsrättfärdighet", men han har inte gett några källhänvisningar så att det går att kontrollera. (Det finns inga ställen i *Om judarna och deras lögner* där Luther explicit kallar judarnas "skryt" för gärningsrättfärdighet, övers. anm.)

4. Sherman vill inte säga att rättfärdighet är en gåva från Gud av nåd genom tro allena, utan endast att detta var något som Luther "insisterade" på (s 133).

5. Genom att citera från en judisk källa som han beundrar anklagar Sherman kristna som avvisar rabbinsk lära för otacksamhet och för att introducera en "ny religion":

"Såsom en modern judisk tänkare har skrivit, när han talar om den nya religionens dotterskap till den gamla: 'Barnen steg inte fram och kallade modern välsignad; istället kallade de modern blind'" (s 127–128).

Enligt Sherman är alltså judendomen den välsignade modern till kristendomen, och kristna – även Herren själv, som kallade de judiska ledarna för blinda ledare (Matt. 23:16) – är otacksamma barn. O, vilket stort mörker detta avslöjar.

6. Sherman talar väl om den judiska reaktionen på en tidigare skrift som Luther skrivit och hävdar: "Vissa judar hyllade till och med Luthers arbete som ett förebådande av Messias ankomst" (s 126). Hans sätt att behandla denna sak tyder på att han inte tror att det centrala judiska problemet är förnekandet av att Messias redan har kommit – eller att han inte bryr sig om detta.

7. Sherman skriver också om "judendomens förtjänster" (s 127). Han talar dock aldrig om kristendomens förtjänster; han var alltför upptagen med att beskylla de kristna för judarnas situation.

8. Sherman anser att det han kallar Luthers "kristologiska" fokus – det vill säga Luthers fokus på Kristus – leder honom vilse (t.ex. s 132, 134). I detta är han förstås överens med rabbinerna. Hans kommentarer är tvetydiga och subtila, men slutsatsen är ovedersäglig.

Jag skulle kunna citera mer, men detta räcker för att visa Shermans partiskhet och förklarar många av de problem vi kommer att se nedan.

De tre lärda judarna

På s 191 i *Om judarna och deras lögner* infogar Sherman en lång fotnot till en historia som Luther berättar om ett möte han en gång hade med "tre lärda judar". Männerna hade diskuterat Jer. 23:6, som enligt Shermans fotnot lyder: "Detta är det namn varmed han ska kallas: 'Herren är vår rättfärdighet.'" Luther hade debatterat betydelsen av detta stycke med de tre lärda judarna, men förgäves.

I sin fotnot om denna historia citerar Sherman från "lärda Lutherforskare", som anser att denna händelse var "avgörande för Luthers utvecklande av en negativ inställning gentemot judarna". Sherman och hans likasinnade kan inte förstå att det inte finns något personligt i Luthers åsikter. Luther hade helt enkelt lärt sig av erfarenhet hur envisa judarna var i att motstå sanningen: han hade fått en insikt, inte en attityd. Han hade faktiskt fått förståelse för profeternas och apostlarnas ord: "Hårdnackade är ni och oomskurna till hjärta och öron! Ständigt gör ni motstånd mot den helige Ande, ni som era fäder" (Apg. 7:51).

Jag ska här infoga två av mina egna erfarenheter. Efter att ha haft upprepade, sorgliga erfarenheter med en viss judisk man, en avlägsen släkting, lärde jag mig hur anti-kristna vissa verkligen är. Jag var tvungen att vägra träffa den här mannen efter att han envisades med att tala nedsättande om Kristus, trots mina upprepade invändningar. Han gjorde också narr av nattvarden med termer som jag inte kan upprepa. Jag hade haft overseende med hur han behandlade mig, men kunde inte längre tolerera hur han talade om Herren och heliga ting. När jag diskuterade mina erfarenheter med hebreiska kristna blev de inte förvånade och bekräftade att judisk fiendlighet gentemot kristna inte är ovanligt. En kvinna som växte upp i ett judiskt hem berättade för mig att hennes eget folk "inte gillar kristna". Som ett resultat av min erfarenhet är jag nu mer medveten. Jag förstår också Luther bättre. Jag har ingen personlig fiendlighet gentemot judar, men jag antar att Sherman skulle anklaga mig för antisemitism och för att ha en negativ inställning.

Min andra erfarenhet handlar om en judisk webbplats som jag följer av olika skäl relaterade till min forskning. En av den ansvariges enträgna bemödanden är att undervisa mot Kristus. Han deklarerar inte öppet sin egen tro på webbplatsen, och anledningen är, tror jag, att undvika att skrämja bort kristna, som han lockar med löften om gratis lektioner i hebreiska. Han skickar sedan judiska läror till sina prenumeranter, vilka syftar till att underminera skildringen i Nya testamentet: Jesus uvar en stenhuggare, inte en snickare; Jesu sista ord på korset var inte "Eli! Eli! Lema sabaktani?", utan "Shema" (d.v.s. den judiska trosbekännelsen, 5 Mos. 6:4), att "nåd" på hebreiska inte betyder omotiverad ynnest, utan mer har att göra med skönhet och värde, o.s.v. Det var denna typ av gift som Luther ville varna sina medkristna för.

För att återvända till händelsen med de tre lärda judarna: i Shermans fotnot antyder han att Luthers förståelse av Jer. 23:6 är en privat tolkning. Han hänvisar till det avsnittet som ett avsnitt, "vilket han [Luther] tolkar messianskt". Jag finner detta förvirrande. Tolkar inte Sherman det messianskt? Det är tydligt för mig att Jer. 23:6 är en hänvisning till den utlovade Messias. Men Sherman ifrågasätter både dess messianska karaktär och Luthers förståelse – precis som de tre lärda judarna skulle ha gjort. Sherman utför faktiskt rabbinernas arbete i varje avseende: att subtilt förneka trons grunder, tvivla på profetior och anklaga bröderna.

"Yeshu" som en förolämpning

I sin bok klagade Luther över den judiska förkortningen av det hebreiska namnet "Yeshua" till "Yeshu" (som translittererat). Denna var utformad som en medveten förolämpning mot Jesus:

”De berövade Jesus betydelsen av sitt namn, som på hebreiska betyder "frälsare" eller "hjälpare" ... Judarna, i sin ondska, kallar honom [Yeshu], som på hebreiska inte är ett namn eller ett ord utan tre bokstäver, som siffror eller nummerbokstäver. ... på detta sätt använder de namnet [Yeshu], som betyder 316. Detta nummer är avsett att beteckna ett annat ord, i vilket Hebel Vorik finns ... och när de uttalar ordet [Yeshu] i sin bön spottar de tre gånger på marken till ära för vår Herre och alla kristna” (s 256–257).¹³

Som vi har sett förklarar Luther att Hebel Vorik betyder "inte bara en lögnare och bedragare, utan själva lögnen och bedrägeriet” (s 285). I sin fotnot till detta ställe observerar dock Sherman att Margaritha översatte Hebel Vorik på ett annat sätt, som "dårskap och fåfänga". Fotnotens syfte är oklart, förutom att den möjligen tjänar till att underminera Luthers pålitlighet, men den bekräftar samtidigt att judarna förolämpade och förbannade Jesus.¹⁴

I 1500-talets Tyskland cirkulerade en judisk broschyr kallad *Toledot Yeshu*, vilken var en motberättelse om Jesus och som uppenbarligen oroade Luther.¹⁵ Den innehöll mycket förtal av Jesus och tillskrev honom en illegitim födelse och heretiska aktiviteter.¹⁶ Varken Sherman eller

¹³ Jag har använt "Yeshu" där Sherman använde "Jesu" i detta citat. Benämningen "Jesu" användes allmänt på gammal och tidigmodern engelska, liksom på tyska, på grund av påverkan från latin och den latinska Vulgatabibeln. Latinet tappar "s" i vissa grammatiska fall, som när det gäller den vokativa ("Jesu, var när oss") och den genitiva ("Jesu kors") formen. Att använda "Jesu" här, i en modern engelsk (eller svensk) översättning, sammanblandar felaktigt det älskade engelska (eller svenska) namnet med det nedsättande hebreiska namnet. På engelska eller tyska (eller svenska) bör benämningen "Jesu" inte betraktas på negativt sätt.

¹⁴ Jag diskuterade den hebreiska förkortningen till "Yeshu" med Ben Mizrahi. Han bekräftade att detta är en välkänd och avsiktlig förolämpning eller förbannelse. Semantiken är komplicerad, men det började som en akronym för ett hebreiskt uttryck som betyder "må hans namn och minne utplånas." Han informerade också om att ortodoxa judar har ett annat ord för Jesus, som betyder "den mannen", och som används i det moderna Israel. Han har hört att vissa judar tror att de bör spotta på marken när "den mannen" nämns, men han har aldrig sett detta själv.

¹⁵ Herr Mizrahi informerade mig om *Toledot Yeshu*. Han sade att Luther var medveten om att denna broschyr cirkulerade i Tyskland och var bekymrad över den.

¹⁶ *Toledot Yeshu* har nyligen (2011) översatts till engelska av Peter Schäfer. Amazon-beskrivningen lyder: "Som en av de mest kontroversiella böckerna i historien, berättar *Toledot Yeshu* Jesu livs historia ur ett negativt och anti-kristet perspektiv. Den tillskriver Jesus en oäkta födelse, stöld av Guds ousägliga namn, kätterska aktiviteter och, slutligen, en skamlig död. Kanske cirkulerade *Toledot Yeshu* muntligt i århundraden tills den samlades i olika litterära former. Även om dateringarna för dessa skrivna kompositioner förblir oklara, kan vissa tidiga antydningar om en judisk motberättelse om Jesus hittas i verk av hedniska och kristna författare från senantiken, som Celsus, Justinus och Tertullianus" (Amazon.com, bokbeskrivning av *Toledot Yeshu*, hämtad den 17 april 2021.).

Schäfer har även publicerat en annan bok, *Jesus in the Talmud*. Amazon-beskrivningen för denna bok lyder: "Spridda genom hela Talmud, grunddokumentet för rabbinsk judendom från senantiken, finns ganska många referenser till Jesus – och de är inte smickrande. I denna klara, detaljerade och tillgängliga bok undersöker Peter

Luther nämner den, men den är en del av den historiska kontexten och illustrerar judarnas användning av förolämpningen "Yeshu".

Problematisksa verser i Talmud

Luther visar hur Talmud, judarnas religiösa bok, lärde att det inte är en synd för en jude att döda en hedning, bara att döda en medlem av det judiska folket. På samma sätt lärde Talmud att judar får bryta sina förbund med hedningar, men inte med judar (s 226). Shermans fotnot till detta ställe lyder: "Luther hänvisar inte till några källor, men poängen som görs här var vanlig i den antisemitiska litteraturen." Sherman förnekar inte att Talmud innehöll dessa läror, men samtidigt antyder han att Luther av misstag har anammat antisemitiskt "allmängods". Han lämnar också öppet för läsaren att dra slutsatsen att Luther inte hänvisar till några källor därför att Talmud inte innehöll sådana läror. Faktum är dock att Luther aldrig hänvisar till källor, vilket Sherman är medveten om. Vidare är det en av Shermans redaktionella uppgifter att tillhandahålla uteblivna referenser, så man undrar varför han inte gör detta när det gäller Talmuds källor.

Faktum är emellertid att Sherman tyst erkänner att Luther talar sanning om dessa talmudiska läror när han skriver att dessa "för det mesta härstammade från tider av krigföring" (se ovan, s 7 och fotnot 116, s 226 i *Om judarna och deras lögner*). Det förklarar varför han inte rätt och slätt förnekar dem: han kan helt enkelt inte. Istället är hans metod att leda läsarna till en källa som förklarar den "medeltida vidskepelsens roll i att förstärka denna bild av judisk fiendlighet mot kristna" (ibid). Så även om de läror som Luther klagat över obestriddligen fortfarande var en del av Talmud när han skrev, vill Sherman att läsarna ska dra slutsatsen att föreställningen om en judisk fiendlighet mot kristna bara var en "förstärkt medeltida vidskepelse".

En mordisk Messias

Luther hänvisar till talmudiska böner som uppmanade Messias att komma för att döda kristna och göra judarna till herrar över alla nationer och folk (s 293). Detta återspeglar deras långvariga önskan om världsligt herravälde, som de trodde var Guds löfte till dem.

I sin kommentar till detta försvarar Sherman dessa böner som, enligt hans ansedda judiska auktoritet, var "en minoritetsåsikt i Talmud". Detta är absurt. Återkommande böner om att döda kristna är försvarbara som en "minoritetsåsikt"? Alltså talar Luther sanning, men Sherman avfärdar de onda bönerna samtidigt som han uppförstor bilden av Luther som ond, därför att han invänder mot dem.

Ben Koziba (Bar Kokhba), en misslyckad Messias

Schäfer hur Talmuds rabbiner läste, förstod och använde Nya testamentets Jesus-berättelse för att slutligen hävda judendomens överlägsenhet över kristendomen. Talmudiska berättelser gör narr av Jesu födelse av en jungfru, bestrider hans påstående att vara Messias och Guds Son och hävdar att han rättmätigt avrättades som en heretiker och avgudadyrkare. De underminerar den kristna tron om Jesu uppståndelse och insisterar på att han fick den bestraffning han förtjänade i helvetet – och att ett liknande öde väntar hans följare." (Amazon.com, bokbeskrivning av *Jesus in the Talmud*, hämtad den 17 april 2021.) Av vad jag har sett skulle jag inte rekommendera Schäfers arbete. Beskrivningarna av hans böcker återger Talmuds innehåll ganska lättsinnigt – dessutom skulle ingen kristen vilja läsa dem. Vidare har beskrivningen av *Jesus in the Talmud* följande mening, som innehåller en shermaniansk jämförelse med kristna: "Schäfer hävdar att dessa [judiska] berättelser visar en anmärkningsvärd bekantskap med evangelierna – särskilt Matteus och Johannes – och representerar en medveten och sofistikerad anti-kristen polemik som parodierar Nya testamentets berättelser. Han skiljer noggrant mellan babyloniska och palestinska källor och argumenterar för att rabbinernas stolta och självmedvetna motbudskap till evangelisternas budskap var möjligt endast i den unika historiska miljön i det persiska Babylon, i en judisk gemenskap som levde i relativ frihet. Samma sak kunde inte sägas om det romerska och bysantinska Palestina, där kristna aggressivt konsoliderade sin politiska makt och judarna därför blev lidande" (ibidem).

Från och med s 233 i *Om judarna och deras lögner* ger Luther detaljer om judarnas förföljelser av kristna under det första århundradet. Dessa dokumenteras delvis i Nya testamentet: kristna var tvungna att fly från Jerusalem, och Stefanus var den första martyren (Apg. 7). Judarna förföljde sedan kristna i andra områden (Apg. 8 och 11) – särskilt aposteln Paulus, som de ofta lyckades att brutalt misshandla (2 Kor. 11:23–25). Luther fortsätter sedan med händelser som inträffade efter att Nya Testamentets kanon avslutats och diskuterar både judiska och romerska förföljelser.

Sedan, när han fortfarande diskuterar händelser från 100-talet, nämner Luther en fascinerande redogörelse för hur judarna försökte få det att framstå som om en av deras egna, en man känd som Ben Koziba eller Bar Koziban (Bar Kokhba), var den sanne Messias. De gjorde detta eftersom deras egna profeter hade fastställt att Messias måste ha kommit när Jesus kom. Detta är en av poängerna som Luther tar upp mot dem: de visste från sina egna Skrifter och sina egna skriftlärdade och profeter att Messias redan var försenad, och det var bländande uppenbart att Jesus hade uppfyllt profetierna (s 230f.). Den information som Luther ger om judarnas ansträngningar att åstadkomma sin egen Messias är fascinerande och stöder hans argument.

Sherman infogar inte mindre än tio fotnoter till Luthers korta redogörelse för Ben Koziba, den misslyckade judiska Messias. Några av fotnoterna bekräftar eller kvalificerar Luthers tolkning av olika hebreiska ord enligt "moderna lexika". Andra hänvisar läsarna till *Jewish Encyclopedia* för "ytterligare diskussion om de händelser som Luther behandlar" (fotnot 132) eller för att överväga märkligheter i Luthers "kronologi". En annan fotnot, som kommenterar historien om judarnas förföljelse, säger att "rapporter om omfattande massakrer verkar dock vara resultatet av senare överdrifter" (fotnot 137). På det sättet försöker Sherman sopa hela saken under mattan eftersom massakrerna inte var så utbredda (?) som rapporterats. Varje ansträngning görs för att försvaga Luthers redogörelse utan att klart förkasta den.

Likhet med islam, kontrast med kristendomen

På sidorna 292–297 (och andra ställen) likställer Luther judiska strävanden att erövra världen med hjälp av svärdet med turkarnas (muslimernas) strävanden, som vid den tiden hade erövrat många nationer och hotade Tyskland alldeles utanför dess gränser. Läsare som förstår islam har redan noterat likheter mellan den religionen och judendomen.¹⁷ Luther skriver att judarna ville

”vara och [äga] hela världens guld, varor, glädjeämnen och nöjen, medan vi kristna ska vara deras tjänare. Detta sammanfaller helt med Muhammeds tankar och läror. Han dödar oss kristna, precis som judarna vill göra, lägger beslag på landet och övertar vår egendom, våra glädjeämnen och nöjen. Om han vore en jude och inte en ismaelit, skulle judarna för länge sedan ha accepterat honom som Messias, eller de skulle ha gjort honom till Kokhba [judisk militär ledare som ledde judarnas uppror mot det romerska imperiet]” (s 293).

Luther kontrasterar sedan den krigiske Messias hos turkarna och judarna med den sanne Messias, som inte dödar och mördar i denna värld, utan som räddar från evig död i nästa. Luthers starka tro och kärlek till Kristus lyser igenom i detta avsnitt. När det gäller vad han kallar "rädslans sorg inför döden" skriver han:

¹⁷ Den mindre trevliga samhörigheten mellan judendom och islam gäller även de platser de har för tillbedjan. Herr Mizrahi informerade mig om att ortodoxa judar är tillfreds med att be och tillbe i en islamisk moské, men aldrig i en kristen kyrka. Emellertid har den pågående palestinsk-israeliska konflikten avskräckt judar från att be i moskéer.

”Om jag hade haft en Messias som kunde bota denna sorg, så att jag inte längre skulle behöva frukta döden utan alltid och evigt vara säker på livet ... och inte längre behöva darra inför Guds vrede, då skulle mitt hjärta hoppa av glädje och bli berusat av ren fröjd; då skulle en kärlekens eld till Gud tändas, och min lovprisning och tacksägelse skulle aldrig upphöra. Även om han inte skulle ge mig guld, silver och andra rikedomar, skulle hela världen ändå vara ett äkta paradiset för mig, även om jag levde i ett fängelse.

Detta är den slags Messias vi kristna har, och vi tackar Gud, all nåds Fader, med våra hjärtans fulla och överflödande glädje, glada och villiga att glömma all sorg och den skada som djävulen vållade oss i paradiset. För vår förlust har blivit rikligt kompenserad, och allt har återställts för oss genom denne Messias. Fyllda av en sådan glädje sjöng apostlarna och gladdes i fångelser och mitt i all olycka, precis som unga flickor ... De olyckliga judarna å andra sidan, som förkastade denna Messias, har lidit och förgåtts sedan dess i hjärtats ångest, i bekymmer, bävan, vrede, otålighet, ondska, hädelse och fördömande, som vi läser i Jes. 65:14f: 'Mina tjänare ska jubla i hjärtats fröjd, men ni ska ropa i hjärtats plåga och jämra er i förtvivlan. Ni ska överlämna ert namn åt mina utvalda till att användas som en förbannelse, och Herren Gud ska döda dig. Men åt sina tjänare ska han ge ett annat namn'" (s 294).

Luther talar också om den kristna vägen till frid, som i motsats till judendom och islam – såsom dessa religioner historiskt framträtt – inte använder något svärd förutom tungan. I Kristi rike, säger Luther, smider vi våra svärd till plogbillar och våra spjut till vingårdsknivar: vi för inte längre krig med våld. Han diskuterar Jes. 11:9, "Ingenstans på mitt heliga berg ska man göra något ont eller förstöra något, för landet ska vara fullt av Herrens kunskap", och skriver:

”Vi, stackars blinda gojim, kan inte föreställa oss denna 'kunskap om Herren' som ett svärd, utan istället som den undervisning genom vilken man lär känna Gud. Vår förståelse överensstämmer med Jes. 2, som också talar om den kunskap som hedningarna ska sträva efter. Kunskap kommer ju inte genom svärdet, utan genom undervisning och hörande, som vi dåraktiga gojim menar. På samma sätt med Jes. 53:11: 'Genom sin kunskap förklarar min rättfärdige tjänare de många rättfärdiga', det vill säga genom att undervisa dem och genom att de hör honom och tror på honom. Vad annars skulle 'hans kunskap' kunna betyda? Kort sagt, Messias kunskap måste komma genom predikan.

Beviset för att detta är sant ligger framför ögonen på dig, nämligen att apostlarna varken använde spjut eller svärd utan enbart sina tungor...

Och tänk på underverken! Romarriket och hela världen hade massor av avgudar som hedningarna höll fast vid; djävulen var mäktig och försvarade sig kraftfullt. Alla svärd stod emot tungan, och ändå renade den ensam hela världen från alla dessa avgudar utan att använda svärd. ... och ytterligare – detta är det största underverket – tungan förlåter och stryker ut all synd, skapar glada, fridfulla, tålmodiga hjärtan, förtär döden, låser helvetets dörrar och öppnar himmelens

portar samt ger evigt liv. Vem kan räkna upp alla välsignelser som Guds ord har åstadkommit? Kort sagt, Ordet gör alla som hör och tror det till Guds barn och arvingar till himmelriket. Kallar du inte detta ett rike, en makt, en styrka, ett herravälde, en härlighet? Ja, absolut, detta är ett trösterikt rike och det sanna *chemdath* (behaget) för alla hedningar. Och skulle jag, i sällskap med judarna, önska eller acceptera den blodtörstige Kokhba istället för ett sådant rike? Som jag sade, under sådana omständigheter skulle jag hellre vara en sugga än en människa” (s 296–297).

Det är värt att notera att Sherman är helt tyst om dessa kristna läror som Luther framför och hans underbara ord, som är fulla av tro. Här infogar han inte några fotnoter alls. Men vi vet redan att han avskyr Luthers tunga, det enda svärd som den mannen någonsin använde, och att han anser att kristna är otacksamma barn som kallar modern (judendomen) blind.

Där Sherman har rätt, även om han själv inte håller med

Sherman hävdar dock en sak som är sann. Han erkänner att Luther alltid, från första början av sin bana som reformator, varit helt konsekvent när det gäller judarna: Han menade genomgående att de som nation fortsätter att lida under Guds vrede och att de betalar priset för sitt avvisande av Kristus, som en uppfyllelse av profetian (s 126–127). Självfallet! Men även om Sherman korrekt sammanfattar Luthers ståndpunkt, tror han själv inte på den och kallar den en "negativ medeltida stereotyp". Han skriver:

”Luther hävdar i dessa föreläsningar att judarna ständigt lider under Guds vrede: de betalar priset för sitt avvisande av Kristus. De ägnar alla sina ansträngningar åt självrättfärdigande, men Gud kommer inte att höra deras böner. Varken vänlighet eller stränghet kommer att förbättra dem. De blir ständigt mer envisa och mer fåfänga. Dessutom är de aktiva fiender till Kristus: de hädar och smutskastar honom, sprider sitt onda inflytande även i kristna hjärtan. Vad gäller judarnas ansträngningar att tolka Skriften, så är dessa, hävdar Luther, helt enkelt lögnaktiga. De överger Guds ord och följer sina hjärtans inbillningar. ...

Kort sagt tyder bevisen på att [den tidige Luther] fullt ut delade de medeltida fördomarna mot judarna [precis som den mogne Luther]. Ur detta perspektiv ska hans mer gynnsamma attityd gentemot judarna, som uttrycks i början av 1520-talet, förstås som en tillfällig modifiering av den underliggande negativa stereotypen som karakteriserade hans tidigaste uttalanden, och till vilken han återvände i sina senare skrifter. Den underliggande stereotypen kan i sin tur endast förstås med beaktande av den medeltida bakgrunden (s 126–127).

Sådan är alltså Luther, den medeltida teologiska dinosaurien!

Det är uppenbart att Sherman inte förstår sig på den kristna tron och att han delar judarnas andliga landsförvisning. Det är inte bara så att han förstår Bibeln lika lite som de gjorde, han delar även deras önskan att förtala kristna motståndare till judendomen och dem som avslöjar dess värsta hemligheter. Concordia Publishing House begick ett stort misstag genom att publicera hans judiska åsikter och smutskastning av Luther. Men Gud har använt deras misstag för att göra Luthers arbete tillgängligt för dem som är villiga att lära av det.¹⁸

¹⁸ Det kan vara svårt att hitta andra översättningar av *Om judarna och deras lögner*. Det finns en utgåva reviderad av Thomas Dalton; dessutom publicerade Texe Marrs en utgåva med ett nytt förord. Jag vet inte ifall, eller i vilken

Luther dömer människor opartiskt

Luther dömer alltså inte judarna på ett fördomsfullt sätt, trots hans ibland otrevliga språk. Han drivs av kärlek till sanning och rättfärdighet, till Guds ord och hans Son. Därför dömer han alla efter denna objektiva måttstock. Men postmodernister som avvisar en objektiv norm, och alla som inte accepterar den kristna tron och Bibeln (korrekt förstådd) som norm, anser detta vara fördomsfullt och hatiskt. De gör detta eftersom de är oförmögna att förstå, för dessa ting måste uppfattas och bedömas andligt (1 Kor. 2).

Luther skrev inte bara mot judarna, utan vände sig i andra skrifter också mot katolska påven, sabbatarierna, sakramentarierna och andra. Som han skriver i *Om judarna och deras lögner*:

"Judar, turkar, påvar och radikaler finns överallt. Alla hävdar att de är kyrkan och Guds folk enligt deras egen inbillning och skryt, oavsett den sanna tron och lydnaden mot Guds bud, det enda medel genom vilket människor blir och förblir Guds barn. Även om de inte alla följer samma väg, utan en väljer en viss väg, en annan en annan väg – vilket leder till olika yttre grupperingar – har de ändå samma avsikt och slutmål, nämligen att genom sina egna gärningar försöka bli Guds folk. Och så skryter de och berömmar sig av att Gud uppskattar just dem. De är lika Simsons rävar, som är sammanbundna till svansarna, men vars huvuden vänder sig åt olika håll.

Som vi tidigare nämnt är detta emellertid bortom judarnas möjlighet att förstå, liksom för turkar och påvar. Som aposteln Paulus säger i 1 Kor. 2: 'En oandlig människa tar inte emot det som kommer från Guds Ande. Det är dårskap för henne, och hon kan inte förstå det eftersom det måste bedömas på ett andligt sätt' [1 Kor. 2:14]. Så besannas orden i Jes. 6:9: 'Ni ska höra och höra men inte förstå, och ni ska se och se men inte fatta.' De vet nämligen inte vad de hör, ser, säger eller gör. Och ändå medger de inte att de är blinda och döva" (s 175).

Därmed är inte bara "modern" blind och döv, utan även alla andra som inte vill se och höra. Dessutom är alla i fara att drabbas av tilltagande mörker, följt av alltmer syndfulla och till och med mordlystna begär. I en annan skrift, återigen med omfattande kunskap om historien som grund, tar Luther arianerna och donatisterna som exempel på farliga kristna avfallingar:

"Som regel har fanatiker, när lögnens ande tagit kontroll över dem och fört dem bort från den sanna tron, inte kunnat stanna där, utan har följt upp lögnen med mord och tagit upp svärdet som ett tecken på att de är barn till lögnens och mordets fader. Så läser vi hur arianerna blev mördare och hur en av de största biskoparna i Alexandria, en man vid namn Lucius, drev ut de ortodoxa ur staden, gick ombord på ett skepp och höll ett draget svärd i handen tills de ortodoxa gått ombord och tvingats ge sig iväg. Och dessa finkänsliga, heliga biskopar begick många andra mord även på den tiden, vilket är nästan tolv hundra år sedan. Återigen, på den helige Augustinus tid, för nära elva hundra år sedan, visade den helige fadern i sina böcker rikligt hur många mord donatisterna begick."¹⁹

utsträckning, någon av dessa förlitade sig på översättningen från Concordia Publishing House. Ingen av dem kom upp till försäljning i min sökning på Amazon.com.

¹⁹ Martin Luther, "On War Against the Turk", red. Theodore G. Tappert, *Selected Writings of Martin Luther*, Vol. 4 (1529–1546) (Canada: Fortress Press, 2007), s 27.

Luther riktar alltså inte bara in sig på eller beskyller judarna som om dessa vore de enda kapabla till att begå mordiskt avfall. Han skriver ofta (precis som William Tyndale) att hedningarna som förkastar Guds ord i verkligheten korsfäster Gud Son och att om Jesus vore närvarande bland dem, skulle de inte agera annorlunda än judarna gjorde. Han skriver också om påven att han "är en rånare som skulle sälja Kristus själv om han hade honom i sina händer, precis som judarna hade honom."²⁰ Han placerar alla avfällingar och förföljare i samma kategori. Dessutom: han placerar inte alla judar i denna kategori, vilket etnocentriska fördomar skulle ha fått honom att göra. Han skiljer mellan de "blinda, obotfärdiga judarna" som förkastar Ordet och de botfärdiga (t.ex. s 299). Men man kan inte förvänta sig att han klargör denna skillnad varje gång han nämner "judarna" i sin bok (precis som jag inte kan göra i den här uppsatsen). Det är upp till läsaren att vara förståndig. När Luther fördömer judarna som "obstinata" menar han de som är obstinata. Han syftar på dem som var nedsänkta i anti-kristet hat, inte på de rationella och måttfulla bland dem. Han noterar också hur häftigt (obstinata) judar förföljde sina egna som blev kristna, inte bara under det första århundradet, utan ända fram till Luthers egen tid (s 299). Anton Margaritha var ett exempel.

Luther skriver även mot sina landsmän när han upptäcker synd. Han skriver t.ex. att girighet, ocker och otacksamhet för Guds ord är vanligt bland tyskarna, som drabbas av många olyckor på grund av sina "förhatliga synder" och blir byten för "djävulen [som] alltid försöker lura de oaktsamma med sina bedrägerier och sitt mörker."²¹ Han fördömer också de tyska bönderna för deras uppror under Müntzer,²² som förvanskade Moses lag lika mycket som rabbinerna gjorde.

Luther kritiserar alltså inte judarna för att de är judar, utan endast dem av dem som framhårdar med syndiga handlingar och sitt "obstinata" och "styvnackade" avfall från Guds ord – vilket även var Guds ständiga klander mot dem genom hela Gamla testamentet. Som Luther noterar (och som även Bibeln lär) korsfäste de (inte alla av dem) Guds Son, den sanne Messias, när deras avfall var fullständigt. Men så skulle också andra folk ha gjort om de vore i deras ställe, eftersom, som Paulus varnar, dessa saker hände till ett varnande exempel för oss (1 Kor. 10:11). Det finns ingen skillnad mellan jude och hedning (Rom. 10:12).

Luther får sista ordet

Även om Luther inte var perfekt och inte alltid hade rätt – ingen människa har det – var han pålitlig, en god domare och rådgivare, och en sann och brinnande kristen. Han var känd som en vänlig och generös man, som öppet tog emot sjuka, hemlösa och behövande i sitt hem.²³ Han

²⁰ Luther, *Lectures on Genesis*, Vol. 4, Luther's Works, A.E., s 203.

²¹ Ibid., 214.

²² Se Davis, Ruth M., *The Story of the Matthew Bible: Part 2, The Scriptures Then and Now* (Kanada: Baruch House, 2020), s 87–88 och fotnoten på s 108.

²³ Det är välkänt att Luther generöst upplät sitt hem för behövande. Ett talande exempel var när svarta döden drabbade Wittenberg i augusti 1527. Luther undervisade vid universitetet där, och samma månad beordrade kurfursten Johan den ståndaktige Luther och andra professorer vid universitetet att lämna Wittenberg. Luther vägrade. Han sade att en pastors plikt enligt Guds befallning är att vara en god herde, inte en legotjänare som flyr. Han stannade kvar för att ta hand om de sjuka och deras familjer, och öppnade ett improviserat sjukhus i sitt eget hem. Vid mitten av augusti hade redan arton dödsfall inträffat i Wittenberg, och borgmästarens fru dog nästan i hans armar. Om de som vårdar de sjuka skrev Luther: "Det har visat sig genom erfarenhet att de som vårdar de sjuka med kärlek, hängivenhet och uppriktighet vanligtvis är skyddade. Även om de förgiftas skadas de inte. ... Den som tjänar de sjuka för Guds nådiga löftes skull ... har den stora försäkran att han i sin tur kommer att bli omhändertagen. Gud själv ska vara hans vårdare och hans läkare." Och faktiskt blev Luther och hans familj skonade under pesten (se "Whether One May Flee from a Deadly Plague", Vol. 43, *Luther's Works*, A.E., s 113ff. Detta citat finns på s 129).

var också uppenbart kallad av Gud till sitt verk och sin karriär och talade lika klart och djärvt som någon profet: om han hade försökt att behaga människor, skulle han inte kunnat vara Kristi tjänare (Gal. 1:10). Om ordet "hat" ska användas för att beskriva honom, var han lik psalmisten, som älskade Guds ord och hatade "lögnens alla vägar" (Ps. 119:128).

Tre punkter bör avslutningsvis betonas:

1. Luther fördömer etnocentrisk fördomsfullhet. Han insisterar på att alla folk är ett, härstammande från samma förfäder, och att kärleken kräver opartiskhet. På den grunden fördömer han judarnas egna fördomar.
2. Han motsätter sig dock kraftigt de anti-kristna läror och praktiker inom judendomen, som han anser vara sataniska och hädiska.
3. Luthers motstånd mot judendomen grundas på grundlig kunskap om antik och samtida judisk historia, litteratur och religiösa bruk, vilka han noggrant granskar i sin bok så att människor ska förstå skälen till hans oro. Trots att han ibland använder sig av obehärskat språkbruk för han fram den nödvändiga sanningen.

Det är passande att Luther får sista ordet. Efter att noggrant ha behandlat de rabbinska falskheterna och "lögnerna", skriver han:

"Jag, ett enkelt obetydligt helgon i Kristus, vågar att ensam stå emot dem alla och försvara denna ståndpunkt enkelt, tryggt och glatt. Men det är omöjligt att omvända djävulen och hans egna, och vi uppmanas inte att försöka det. Det räcker att avslöja deras lögner och uppenbara sanningen. Den som inte drivs till att tro på sanningen för sin egen själs skull kommer helt säkert inte att tro på den för min skull.... Men för oss kristna står de [judarna] som ett skrämmande exempel på Guds vrede. Som den helige Paulus förklarar i Rom. 11, så måste vi frukta Gud och hedra hans ord så länge nådens tid varar, så att vi inte möter ett liknande eller värre öde. Vi har sett detta hända i fallet med påvedömet och Muhammed. Judarnas exempel visar tydligt hur lätt djävulen kan bedra människor – efter att de en gång har avvikit från den rätta förståelsen av Skriften – in i en sådan blindhet och ett sådant mörker som kan förstås och uppfattas enkelt redan av det naturliga förnuftet, ja, även av oförnuftiga djur. Och ändå igenkänner de som dagligen undervisar och hör Guds ord inte detta mörker, utan betraktar det som det sanna ljuset. Herre Gud, ha barmhärtighet med oss!" (s 253).

Så var Martin Luther antisemitisk? Nej. Var han emot falskhet? Ja! – liksom han var emot judendom och alla falska religioner, men utan etnocentriska eller världsliga fördomar. Och trots hans starka ord, var han befriad från personligt hat och våldsamheter. De som fördömer Luther kanske tror att de gör Gud en tjänst, men de tar miste.

Och för att avsluta med Luthers eget känslouttryck kan jag säga att jag har publicerat den här lilla uppsatsen så att jag kan räknas bland dem som talade sanningsenligt om Guds flitiga och hängivna tjänare och inte stod med bland hans anklagare. Och, återigen: Jag, ett enkelt och obetydligt helgon i Kristus, vågar att ensam motstå alla Luthers anklagare och försvara hans ståndpunkt tryggt och glatt.

”Den som tar emot en profet för att det är en profet ska få en profets lön, och den som tar emot en rättfärdig för att det är en rättfärdig ska få en rättfärdigs lön” (Matt. 10:41).

”Jag känner ditt lidande och din fattigdom – men du är rik! – och hur du hånas av dem som kallar sig judar men inte är annat än en Satans synagoga” (Upp. 2:9).

© R. Magnusson Davis, 2021. En publikation från Baruch House Publishing.

Ruth M. Davis är pensionerad advokat och en konservativ kristen. År 2009 grundade hon New Matthew Bible (NMB) Project i syfte att varsamt uppdatera Matthew Bible, utgiven 1537, för modernt bruk. NMB:s Nya testamente har nu publicerats som *The October Testament*. Ruth har även publicerat *The Story of the Matthew Bible* i två delar. Del 1 handlar om MB:s tillkomst. Del 2 granskar revideringar av Skrifterna fram till modern tid, med särskilt beaktande av Genèvebibeln (1560) och den reviderade versionen av King James Version (1894).